

İktisat

En'am/141- Asmalı ve asmasız (üzüm) bahçeleri, hurmaları, ürünleri çeşit çeşit ekinleri, zeytinleri ve narları, birbirine benzer ve benzemez biçimde yaratan O'dur. Her biri meyve verince meyvesinden yişin, hasat günü de hakkını (zekat ve sadakasını) verin; ama israf etmeyin, çünkü O, israf edenleri sevmez.

Araf/ 31- Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyin ve yişin, için, fakat israf etmeyin, Çünkü Allah israf edenleri sevmez.

Furkan/ 67-"Rahman'ın o has kulları, harcamalarında ne israf eder, ne de eli sıkı davranırlar; bu ikisinin arasında bir denge tuttururlar."

HADİS...

* Ukbe İbnu Âmir (ra) anlatıyor: "Resûlullah (asv) ehline takı ve ipeği yasakladı ve: "Eğer sizler cennet takılarını ve cennetin ipeğini seviyorsanız, bunları dünyada takınıp giymeyin" buyurdu."Nesâi'nin İbnu Ömer'den yaptığı bir diğer rivâyette: "Resulullah, altın takınmayı, mukatta yani az bir parça olmak kaydıyla tevciiz etti" denilmiştir. Mukatta: Az bir şey demektir, kulağın üst kısmına takılan küçük halka, kadın yüzüğü gibi. İsrâf, kibir ve zekât vermekten kaçınmak gibi durumları mekruh addetmiştir.

* Hz. Cabir ra anlatıyor: "Ben çarşıdan et almış hamala vermiş eve dönüyordum. Hz. Ömer radiyallahu anh yolda bana yetişip: "Bu da ne?" diye sordu. "Canımız et çekmişti, gidip bir dirhemlik et satın aldım" dedim. Bunun üzerine: "Canın bir şey çektiğe gidip ondan alıyor musun? Herkes, israf olarak, canının her istediğini yemesi yeter!" diye çıkıştı."

* Amr İbnu Şu'ayb an ebih an ceddih anlatıyor: "Bir adam Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ben fakirim, hiçbir şeyim yok, üstelik bir de yetimim var!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yetimin malından ye! Ancak bunu yaparken ne israfı kaç, ne aceleci ol, ne de kendine mal et" buyurdular."

* İbnu Amr İbni'l-As ra anlatıyor: "Resûlullah sav buyurdular ki: "Yişiniz, tasadduk ediniz, gişiniz. Fakat bunları yaparken israfı ve tekebbüre kaçmayınız."

* İbnu Ömer ra anlatıyor: "Resûlullah sav abdest alan bir adam görmüşü: "İsrâf etme! İsrâf etme!" buyurdular."

*Abdullah İbnu Amr ra anlatıyor:"Resûlullah sav, abdest almakta olan Sa'd'a uğramıştı:"Bu israf da ne?" buyurdular. Sa'd: "Abdestte dahi israf olur mu?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet! cevabını verdi, akan bir nehir üzerinde olsan bile!"

* Hz. Enes ra anlatıyor: "Resûlullah sav buyurdular ki: "Her iştiha duyduğunu yemen israftandır."

PIRLANTA SERİSİ...

İSRAF: Hergangi bir şeyde haddini aşmaktır. İnfakta israf da, harcamada haddini aşmaktır. Masraf ya bir zaruret veya bir ihtiyaç veya bir güzellik için yapılır. Zaruri olan masraf yapılmayınca yaşamak mümkün olmaz; mesela ölmeyecek kadar yemek bir zarurettir. İhtiyaç duyulan masraf yapılmazsa güçlük çekilir; mesela doycak kadar yemek, ihtiyaçtır.

Güzelleştirme için yapılacak masraf yapılmazsa, güzel olmaz; hoş yemek gibi. Ferdin ve toplumun kendi kazancına göre bu derecelerden bir sınırı vardır. Şu halde ne zaruret, ne ihtiyaç ve ne de güzellik için olmayan, faydasız, zararlı, meşru olmayan yönlerde yapılan harcama herkes için bir israf olduğu gibi, insanların ihtiyacı karşısında fazla yişip içmek de güzel değil, israf sınırına girmiş olur. İyilik ve yarar sağlayan şeylere harcamak ise boşa harcamak değil, üretmek olacağından israf olmaz. Rahmân'in kulları faydasız, hayırsız yere sarfetmezler. Hakkını da kısmazlar ikisi arası denk olur. İşte iktisat denilen de budur.

...Evet, bugün bütün dünyaya israf hakimdir. Tabii ki, israfın hakim olduğu yerde kaybedilmesi muhakkak ve mukadder olan bazı önemli dinamikler de olacaktır.. ve işte o dinamikleri yitirmek de dünyayı buhrandan buhrana sürüklemektedir. Eskiden insanlar "Kût-u lâ yemût"la yaşarlardı. (Kût-u lâ yemût, ölmeyecek kadar bir şeyle iktifa etmek, demektir.) Eskilerin aldıkları gıdadan, giydikleri elbiselere, ondan da kullandıkları eşyaya kadar bu herşeyde bir ölçüydü. Onlar, daha ziyade "gaye-i hayal"leri açısından, duygu, düşünce ve kültürleriyle

zengin olmayı tercih ederlerdi. Bugün ise mes'ele tamamen tersine dönmüştür.

İsrâf, Allah'ın nimetlerinin kadrini, kıymetini bilmeme, onları ulu orta saçıp savurma demektir. Zaten şimdilerde ona "savurganlık" diyorlar. Bir yerde israfın hayat bulması orada "kaht" denilen kılığın boy göstermesini de beraberinde getirir. Bu bazen bereketin kesilmesi şeklinde tezahür eder ki, Bediüzzaman Hazretleri bu mes'eleye temas ederken, aynı noktaya parmak basar ve "İktisad sebeb-i bereket, israf ise bereketin kesilmesine vesiledir" der.

Dünyanın içinde bulunduğu buhranla ilgili sebepleri sıralayıp çoğaltmak mümkündür. Ancak, biz burada konuya başka bir zaviyeden yaklaşmayı düşündüğümüz için şimdilik bu sebepler üzerinde fazla durmayacağız.

Evet, dünya yeniden bir manevî buhran arenasına itildi. Bu bir tarihî tekerrürdür. Ve zannediyorum mes'eleye tarihî tekerrürlerin mânâ ve mahiyetini kavrayarak yaklaşmak daha yararlı olacaktır...

ORUÇ, İKTİSADI ÖĞRETİR

Oruç, insanlara iktisadı öğreten önemli bir disiplindir. İsteddiği şeyi ve aklına geldiği zaman, hiçbir sınırlama getirmeden yapmaya alışık bir insan, oruçlu olduğu zaman mecburen onu yapmayacaktır. Meselâ, her aklına estiği zaman yemek yişen, maddî olarak vücûdunun arzularına boyun eğen insan, oruçlu olduğunda mecburen akşamın olmasını bekleyecek, dolayısıyla da bu bekleyiş sayesinde o, iktisat etmeyi öğrenecek ve sorumsuzca yaşamaktan uzaklaşmış olacaktır.

İSRAF

Nasıl ki yemede, içmede, yatmada, konuşmada israf hara sayılmış; cismanî zevkler mevzuunda da israf ve aşırılıklar, insani, dünyevi- uhrevî bir kısım mahrumiyetlere maruz bırakabilir.

Yemekte israf günah, suda israf günah, hatta ibadet ü taat için abdest almada suyu fazla kullanma günahdır. Bu hususlarda ölçü, sadece ihtiyacı giderme olmalıdır. Bu açıdan bu türlü durumlarda dengeyi kaybetme ve israfı girme ahirette önemli bir kayıp vesilesi olabilir. Kulluk sürekli sorumluluk demektir ve oldukça zor bir meseledir. Ömür nihayet 60-70 senedir; başladığı gibi biter... sonra dönüp bir gün size sorarlar, ne kadar yaşadınız? Kur'an'ın ifadesiyle: "bir gün veya bir günün parçası kadar" deyiverirsiniz.

Zannediyorum hayatı israf edenler ötede geriye bakıp çok utanacak ve "Allah Allah! Meğer ömür denen şey bir damla imiş; biz Allah'ın bize verdiği o imkanları hep o damlanın içine sıkırtmış, deryayı damlada hapsedmiş ve güneşi zerrenin içinde öldürmüşüz" deyip inkisarla iki büklüm olacaktır.

...Bizim için dezavantaj yanlardan birisi, günümüzde pek çok çürük insan olduğundan, bazılarımız hep çürüklere bakıp "çok şükür bende sağlam yanlar var" deyip teselli olmamızdır. Oysaki, ortada Sahib-i Hakikat tarafından verilen ölçüler var. Ayrıca, ibadet ü taat, takva, zühd, incelik açısından hep üstümüzdekilere bakacağımıza, hep aşağıdakilere bakıp teselli aramaktayız.

RİSALE...İktisat Risalesi

İktisat ve kanaate, israf ve tebzire dairdir.

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا Şu âyet-i kerime,

İktisada kat'î emir ve israftan nehy-i sarîh suretinde gayet

mühim bir ders-i hikmet veriyor. Şu meselede Yedi Nükte var.

Birinci Nükte

Hâlîk-ı Rahîm, nev-i beşere verdiği nimetlerin mukabilinde şükür istiyor. İsrâf ise şükre zıttır, nimete karşı hasâretli bir istihfaftır. İktisat ise, nimete karşı ticaretli bir ihtiramdır.

Evet, iktisat hem bir şükür-ü mânevî, hem nimetlerdeki rahmet-i İlâhiyeye karşı bir hürmet, hem katî bir surette sebeb-i bereket, hem bedene perhiz gibi bir medar-ı sıhhat, hem mânevî dilencilik zilletinden kurtaracak bir sebeb-i izzet, hem nimet içindeki lezzeti hissetmesine ve zâhiren lezzetsiz görünen nimetlerdeki lezzeti tatmasına kuvvetli bir sebeptir. İsrâf ise, mezkûr hikmetlere muhalif olduğundan, vahîm neticeleri vardır.

İkinci Nükte

Fâtır-ı Hakîm, insanın vücudunu mükemmel bir saray suretinde ve muntazam bir şehir misalinde yaratmış. Ağızdaki kuvve-i zâikayı bir kapıcı, âsâb ve damarları telefon ve telgraf telleri gibi, kuvve-i zâika ile merkez-i vücuddaki mide ile bir medar-ı muhabereledir ki, ağza gelen maddeyi o damarlarla haber verir. Bedene, mideye lüzumu yoksa "Yasaktır" der, dışarı atar. Bazen da, bedene menfaati olmamakla beraber, zararlı ve acı ise, hemen dışarı atar, yüzüne tükürür.

İşte, madem ağızdaki kuvve-i zâika bir kapıcıdır; mide, cesedin idaresi noktasında bir efendi ve bir hâkimdir. O saraya veyahut o şehre gelen ve sarayın hâkimine verilen hediyeinin yüz derece kıymeti varsa, kapıcıya bahşış neviden ancak beş derece muvafık olur, fazla olamaz. Tâ ki, kapıcı gururlanıp, baştan çıkıp, vazifeyi unutup, fazla bahşış veren ihtilâlcileri saray dahiline sokmasın. İşte, bu sırâ binaen, şimdi iki lokma farz ediyoruz. Bir lokma, peynir ve yumurta gibi mugaddî maddeden hediye kırk para, diğer lokma en âlâ baklavadan on kuruş olsa; bu iki lokma, ağza girmeden, beden itibarıyla farkları yoktur, müsavidirler. Boğazdan geçtikten sonra, ceset beslemesinde yine müsavidirler. Belki, Bazen kırk paralık peynir daha iyi besler. Yalnız, ağızdaki kuvve-i zâikayı okşamak noktasında yarım dakika bir fark var. Yarım dakika hatırı için kırk paradan on kuruşa çıkmak ne kadar mânâsız ve zararlı bir israf olduğu kıyas edilsin.

Şimdi, saray hâkimine gelen hediye kırk para olmakla beraber, kapıcıya dokuz defa fazla bahşış vermek, kapıcıyı baştan çıkarır. "Hâkim benim" der. Kim fazla bahşış ve lezzet verse onu içeriye sokacak, ihtilâl verecek, yangın çıkaracak. "Aman, doktor gelsin, hararetimi teskin etsin, ateşimi söndürsün" dedirmeye mecbur edecek.

İşte, iktisat ve kanaat, hikmet-i İlâhiyeye tevfi-k-i harekettir; kuvve-i zâikayı kapıcı hükmünde tutup, ona göre bahşış verir. İsrâf ise, o hikmete zıt hareket ettiği için çabuk tokat yer, mideyi karıştırır, işti-hâ-yı hakikîyi kaybeder. Tenevvü-ü et'imeden gelen sun'î bir işti-hâ-yı kâzibe ile yedirir, hazımsızlığa sebebiyet verir, hasta eder.

Üçüncü Nükte

Sabık İkinci Nüktede, "Kuvve-i zâika kapıcıdır" dedik. Evet, ehl-i gaflet ve ruhen terakkî etmeyen ve şükür mesleğinde ileri gitmeyen insanlar için bir kapıcı hükmündedir. Onun telezüzü hatırı için isrâfâta ve bir dereceden on derece fiyata çıkmamak gerektir.

Fakat, hakikî ehl-i şükrün ve ehl-i hakikatin ve ehl-i kalbin kuvve-i zâikası, Altıncı Sözdeki muvazenede beyan edildiği gibi, kuvve-i zâikası rahmet-i İlâhiyenin matbahlarına bir nâzir ve bir müfettiş hükmündedir. Ve o kuvve-i zâikada taamlar adedince mizancıklarla nimet-i İlâhiyenin envânını tartmak ve tanımak, bir şükr-ü mânevî suretinde cesede, mideye haber vermektir. İşte, bu surette kuvve-i zâika yalnız maddî cesede bakmıyor. Belki kalbe, ruha, akla dahi baktığı cihetle, midenin fevkinde hükmü var, makamı var. İsrâf etmemek şartıyla ve sırf vazife-i şükrâniyeyi yerine getirmek ve envâ-ı niam-ı İlâhiyeyi hissedip tanımak kaydıyla ve meşru olmak ve zillet ve dilencilığe vesile olmamak şartıyla, lezzetini takip edebilir. Ve o kuvve-i zâikayı taşıyan lisanı şükürde istimal etmek için lezzetli taamları tercih edebilir. Bu hakikate işaret eden bir hadise ve bir keramet-i Gavsîye:

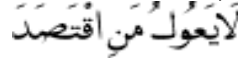
Bir zaman, Hazret-i Gavs-ı Âzam (k.s.) Şeyh Geylânî'nin terbiyesinde, nazdar ve ihtiyare bir hanımın birtek evlâdı bulunuyormuş. O muhterem ihtiyare, gitmiş oğlunun hücresine, bakıyor ki, oğlu bir parça kuru ve siyah ekmeği yiyor. O riyazattan zaafiyetiyle, validesinin şefkatini celb etmiş. Ona acımış. Sonra Hazret-i Gavs'ın yanına şekvâ için gitmiş. Bakmış ki, Hazret-i Gavs, kızartılmış bir tavuk yiyor. Nazdarlığından demiş:

"Yâ Üstad! Benim oğlum açlıktan ölüyor; sen tavuk yersin!"

Hazret-i Gavs tavuğa demiş: "Kum biiznillâh!" O pişmiş tavuğun kemikleri toplanıp tavuk olarak yemek kabından dışarı atıldığını, mutemet ve mevsuk çok zatlardan, Hazret-i Gavs gibi kerâmât-ı harikaya mazhariyeti dünyaca meşhur bir zâtın bir kerameti olarak, mânevî tevatürle nakledilmiş. Hazret-i Gavs demiş: "Ne vakit senin oğlun da bu dereceye gelirse, o zaman o da tavuk yesin."

İşte, Hazret-i Gavs'ın bu emrinin mânâsı şudur ki: Ne vakit senin oğlun da ruhu cesedine, kalbi nefesine, akli midesine hâkim olsa ve lezzeti şükür için istese, o vakit lezzetli şeyleri yiyebilir.

Dördüncü Nükte

"İktisat eden, maişetçe aile belâsını çekmez" meâlindeki hadîs-i şerîfi sîrriyle, iktisat eden, maişetçe aile zahmet ve meşakkatini çok çekmez.

Evet, iktisat katî bir sebep-i bereket ve medar-ı hüsn-ü maişet olduğuna o kadar katî deliller var ki, had ve hesaba gelmez. Ezcümle, ben kendi şahsımda gördüğüm ve bana hizmet ve arkadaşlık eden zatların şahadetleriyle diyorum ki:

İktisat vasıtasıyla Bazen bire on bereket gördüm ve arkadaşlarım gördüler. Hattâ dokuz sene (şimdi otuz sene) evvel benimle beraber Burdur'a nefyedilen reislerden bir kısmı, parasızlıktan zillet ve sefaletle düşmemekliğim için, zekâtlarını bana kabul ettirmeye çok çalıştılar. O zengin reislerle dedim: "Gerçi param pek azdır. Fakat iktisadım var, kanaate alışmışım. Ben sizden daha zenginim." Mükerrer ve musîrrâne tekliflerini reddettim. Câ-yı dikkattir ki, iki sene sonra, banazekâtlarını teklif edenlerin bir kısmı, iktisatsızlık yüzünden borçlandılar. Lillâhilhamd, onlardan yedi sene sonra, o az para, iktisat bereketiyle bana kâfi geldi, benim yüz suyumu döktürmedi, beni halklara arz-ı hâcete mecbur etmedi. Hayatımın bir düsturu olan "nâstan istiğnâ" mesleğini bozmadı.

Evet, iktisat etmeyen, zillate ve mânen dilencilığe ve sefaletle düşmeye namzettir. Bu zamanda isrâfâta medar olacak para çok pahalıdır. Mukabilinde Bazen haysiyet, namus rüşvet alınıyor. Bazen mukaddesât-ı diniye mukabil alınıyor, sonra menhus bir para veriliyor. Demek, mânevî yüz lira zararlı maddî yüz paralık bir mal alınır.

İktisat, sebep-i izzet ve kemal olduğuna delâlet eden bir vakia:

Bir zaman, dünyaca sehâvetle meşhur Hâtem-i Tâî, mühim bir ziyafet veriyor. Misafirlerine gayet fazla hediyeler verdiği vakit, çölde gezmeye çıkıyor. Bakar ki, bir ihtiyar fakir adam, bir yük dikenli çalı ve gevenleri beline yüklemiş, cesedine batıyor, kanatıyor. Hâtem ona dedi:

"Hâtem-i Tâî, hediyelerle beraber mühim bir ziyafet veriyor. Sen de oraya git; beş kuruşluk çalı yüküne bedel beş yüz kuruş alırsın."

O muktesit ihtiyar demiş ki: "Ben bu dikenli yükümü izzetimle çekerim, kaldırıyorum; Hâtem-i Tâî'nin minnetini almam."

Sonra Hâtem-i Tâî'den sormuşlar: "Sen kendinden daha civanmert, aziz kimi bulmuşsun?"

Demiş: "İşte o sahrâda rast geldiğim o muktesit ihtiyarı benden daha aziz, daha yüksek, daha civanmert gördüm."

Beşinci Nükte

Cenâb-ı Hak, kemâl-i kereminden, en fakir adama en zengin adam gibi ve gedâyâ, yani fakire, padişah gibi, lezzet-i nimetini ihsas ettiriyor. Evet, bir fakirin, kuru bir parça siyah ekmeğin açlık ve iktisat vasıtasıyla aldığı lezzet, bir padişahın ve bir zengininin israftan gelen usanç ve iştahsızlıkla yediği en âlâ baklavadan aldığı lezzetten daha ziyade lezzetlidir.

NÜKTELER...

İKTİSADIN MAKBULÜ, VARKEN YAPILANDIR

Ömer bin Abdülaziz'in ileri derecedeki zühd ve takvasını cimrilikle karıştıran bazıları:-Ey müminlerin emiri! Siz bütün salahiyetler elinizde bulunan bir halifesiniz. İsteddiğiniz gibi giyinir, kuşanabilirsiniz, diyerek onun bu derece mütevazî yaşayışının sebebini sordular.Ömer bin Abdülaziz, onlara şu cevabı verdi:

-İktisadın efdali, varlık zamanında olanıdır.

Affın efdali de, ceza vermeye muktedirken yapılandır.

DİL BAŞKA, KONUŞMA BAŞKA

Devenin dili bizim dilimizden çok daha büyük olduğu halde konuşmıyor. Demek ki dil başka, konuşma başkadır. Aynen göz ile görmenin farklı olması gibi. Dilde konuşmayı yaratan ancak Mütetekillim-i Ezeli'dir.

Diğer hayvanattan farklı olarak bizim dilimize takılan bu mücevherat ve bize yapılan bu hususi lütf, elbette ki müstehten şarkılar söyleyelim, başkalarına hakaret edelim veya malayani sözler konuşalım diye değildir. Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'in de bize neleri konuşmamızı bildirmişse onları konuşacak ve neleri konuşmaktan men edilmişse dilimizi onlardan uzak tutacağız.